

A JKP Vajdaságban a felkelés előkészítésének és megindításának napjaiban

Danilo Kecić

A vajdasági pártszervezet számos nehézséggel, bonyolult szervezeti-politikai problémával és technikai akadállyal került szembe, amikor egészen sajátos adottságokban — az etnikailag sokrétű, feldarabolt területen, a békés, túlnyomórészt szerb lakosság súlyos nemzeti üldözése és kíméletlen, kegyetlen terrorizálása közepette, a felszított nemzeti gyűlölködés és testvérharc légkörében — átfogó szervezési, politikai és katonai előkészületeket tett a fegyveres felkelés megindítására.

Jugoszlávia áprilisi feldarabolásának napjaiban Vajdaságot három megszállási övezetre osztották. Bánátot a németek szállták meg, Bácskát és Baranyát Horthy szoldateszkája, Szerémséget pedig az usztasák Független Horvát Államukhoz csatolták.

Az áprilisi katasztrófa napjaiban annyira gyakori katonai megtorlások és kegyetlenkedések valamivel kisebb mértékben Vajdaság megszállása után is folytatódtak. Napról napra hallatlan

terror dühöngött mindenfelé, Bácskában, ahol a leghévesebb volt, éppen úgy, mint Bánátban és Szerémségben. A lakosság bántalmazása, zaklatása és elhurcolása, a házkutatások, fosztogatások, letartóztatások, gyilkosságok mindennapos jelenségek voltak. Több vajdasági városban, például Pancsevón, Petrovgrádban, Szremszka Mitrovicán, Szuboticán, Bácsstopolyán és másutt koncentrációs táborokat létesítettek. Bánátban és Szerémségben letartóztatták a zsidókat és a hazafiakat, Bácskából kiűzték a telepeseket, optánsokat és az első világháborús önkénteseket. A táborokba hurcolt, a Dunán át vagy Magyarország belsejébe üzött kimerült, megkínzott és éhező férfiak, nők és gyermekek végtelen menete megrázó képet nyújtott. Eleget, ha megemlíjtjük, hogy elűzték 52 telepés község lakosságát, azonkívül az emberek tömegét kilenc más bácskai községből, ahol telepések és optánsok éltek. Bácska lakossága több

mint 70 00 lélekkel csökkent¹⁾, és az első világháborús önkéntesektől és optánsoktól 190 000 hektár földet vettek el. Ezt az utóbbi adatot Horthy kamarillája alaposan kihasználta politikai célokra. A magyarországi revizionista elemek a „felszabadítás” jelszava mögé bújtak, és arra törekedvén, hogy félrevezessék a bácskai és baranyai magyar néptömeget, a magyar fasiszta hódítókat úgy állították be, mint minden magyar barátját és védelmezőjét.

Az egész magyarországi reakció, Horthy vezetésével, tulajdonképpen ebben látta az egyedüli lehetőséget és kivezető utat, hogy megóvja veszélyeztetett pozícióit az országban, ebben látott lehetőséget arra, hogy a magyar tömegeket eltérítse az igazság megismerésének útjáról, és revizionista megirredentista terveiknek megvalósítására fasiszta vizekre sodorja őket.

Ezt kétségtelenül a nagyszerb burzsoázia húszesztendő nemzeti politikája is elősegítette, és ezért a revizionista hullám, amelynek Budapesten volt a központja, kezdetben a bácskai magyarok egy részét, főképp a polgárság, a gazdag parasztok, sőt a középparasztok egy részét is magával sodorta.²⁾ A magyarok nagyobb része félrevonult mint az események télen szemlélője, meglehetősen bizalmatlanul fogadta a „felszabadítási” jelszavakat és az olyan nagylelkűen megígért szociális és agrárreform intézkedéseket.

A „felszabadítási” jelszavak és a kilátásba helyezett agrárreform azonban meglehetősen kedvező talajra talált az agrárproletariátus egy részében, a földnélküliek, a dolgos napszamosok, béresek és szolgák, sőt a törpegazdák körében is, vagyis azoknál, akiket a nagyszerb hegemonista burzsoázia uralmának letűnt időszaka alatt a legdurvábban kizsákmányoltak, bántalmaztak és megaláztak, akik a legkövetlenebbül és a legnagyobb mértékben érezték a nemzeti elnyomás és jogfosztottság súlyát.³⁾ Ugyanis a ma-

gyar tömegek azt látták és azt várták, hogy a kilátásba helyezett beneficiumok meghozzák annyira áhított nemzeti szabadságukat és beteljesedik ősrégi vágyuk: egy darabka földhöz jutnak. Mindaddig, amíg a magyar agrárproletariátus nem ismerte fel teljesen ezt a szemenszedett hazugságot, a Párt nem érte el és nem is érthette el ezen a terepen a kívánt eredményeket, jöllehet teljes mértékben latba vetette erejét, széleskörű politikai tevékenységet indított, és erélyesen szembehelyezkedett ezzel a sovinszta politikával és nemzeti gyűlölködéssel.

Valamivel kisebb méretű volt a terror Bánátban és Szerémségben. Bánátban körülbelül 150 000 német élt, meglehetősen erős fasiszta szervezetük volt, még a régi Jugoszláviában megalakított Kulturbund. Ezért a fasiszta német hadsereg bevonulása után, csekély kivétellel, úgyszólván mind egy szálig a leghathatósabbán támogatták a német katonai erőfeszítéseket, és egész Bánátot kegyetlen és vérengző uralmuk alá helyezték. Támogatták őket a hazai szerb burzsoázia is, amely arra törekedett, hogy a megszállókkal való együttműködéssel a változott körülményekben is megőrizze tőkéjét és kiváltságos helyzetét.

Mivel Szerémség lakosságának körülbelül 30 százaléka (több mint 100 000 lélek) horvát, körülbelül 15 százaléka pedig német volt, a megszállás első hónapjaiban, főképpen Kelet-Szerémségben, valóságos diplomáciai harc folyt a hatalmi túlsúlyért. De éppen úgy, ahogy a horvát nép függetlenségéért és jogaiért vívott harc őrve alatt Horvátország-szerte sorozatos gáztetteket követtek el, az usztasák Szerémségben is a legkegyetlenebb nemzeti gyűlöletet szították a szerb nép ellen, és minden erejükkel arra törekedtek, hogy végrehajtsák szörnyű tervüket: a szerb nép kiirtását és megsemmisítését.

Így mutatkoztak be a megszállók ebben az országgrészben, így kezdődött vérengző uralmuk.

E tények alapján felmérhető, milyen súlyos, felelős és szerteágazó feladatok előtt álltak a vajdasági kommunisták. A vajdasági pártszervezetnek még a háborút megelőző években a dolgozók politikai és gazdasági jogaiért folytatott forradalmi akciókban kipróbált számos, de viszonylag fiatal kádere kénytelen volt a legnagyobb erőfeszí-

¹⁾ Zbornik NOR-a, I. kötet, 6. könyv, 114. lap, Beograd, 1955.

²⁾ Zbornik NOR-a, I. kötet, 6. könyv, 165. lap, Beograd, 1955.

³⁾ Bácskában több tízezer földnélküli magyar család élt. Az összesen 64 000 magyar család közül 16 622 paraszt családnak 7 703 katasztrális hold megművelhető földje volt, viszont 19 magyar nagybirtokos család 10 670 katasztrális hold földet birtokolt. Illetőleg 44 839 öt-holdasnál kisebb magyar parasztcsaládnak 75 000 katasztrális hold, 2 148 magyar kulák családnak 131 000 katasztrális hold földje volt. (A JKP V. kongresszusa, Gyorsírói Jegyzetek, 402. lap, Beograd, 1958).

teéseket megtenni, hogy felülkerekedjen a felburjánzott sovinizmuson, hogy egy-séges szabadságharcra, a nemzeti és szociális felszabadulásért vívott harcra egyesítse a különböző nemzetiségű dol-gozó tömegeket.

Másrészt a Pártnak, egyes tagjai elégtelen találékonyasága, invenció-hiánya, határozatlansága és ingadozá-sa miatt, sok szervezeti problémával is meg kellett birkóznia, egyúttal pe-dig új munkaformákat is kellett talá-lnia, hogy az új körülményekhez és új feladatokhoz alkalmazkodhasson.

Jóllehet az áprilisi háborúban a JKP tartományi vezetőségének két tagja, több kerületi, járási és helyi vezetőségi tag és a JKP meg a SKOJ számos tagja hadifogságba került, vagy pedig a háború vihara folytán kény-telen volt lakóhelyét megváltoztatni, a pártszervezet mégis fenntartotta munkájának folyamatosságát, és ered-ményesen munkálkodott az áprilisi há-ború idején és befejezése után.

A megszállást követő változott hely-zetben, annak folytán, hogy egyes elv-társak csak később tértek vissza a há-borúból, a súlyos nemzeti üldözés és terror adottságaiban, a határokkal egymástól elzárt részekre osztott tar-tományban az áprilisi napok nagyrészt az egyes pártfórumok és pártszervez-tek szervezeti megszilárdításával, ren-dezésével és munkájuk felújításával teltek el.

Április utolsó napjaiban a JKP tar-tományi vezetősége megfelelő kapcso-latok útján megkapta a JKP központi vezetőségének meghívását a zágrebi tanácskozásra. Žarko Zrenjanin, a JKP vajdasági tartományi vezetőségé-nek politikai titkára kellő előkészüle-tek után május elején Zágrebben részt vett a Párt vezetőinek ezen a történelmi jelentőségű megbeszélésén.

Tito elvtárs beszámolója után az elv-társak beszámoltak az egyes tartomá-nyok helyzetéről, Zrenjanin elvtárs szóbeli jelentést tett a vajdasági szer-vezeti-politikai körülményekről és ál-talános helyzetéről. A betérjesztett je-lentések és a vita alapján a tanács-kozáson megfogalmazták és kitzítették a nemzeti és tartományi pártvezetősé-gek és szervezetek konkrét feladatait.

A vajdasági pártszervezet fő felada-tairól a tanácskozás határozata többek között a következőket hangsúlyozta:

„A vajdasági kommunistákra az a nagy feladat hárul, hogy leküzdjék a

felszított nemzeti gyűlöletet, és a vajdasági népek előtt lealcázzák a megszállókat, minden dolgozó ellen-ségét. A vajdasági kommunistákra az a nagy feladat hárul, hogy a há-ború és a megszállás okozta bajok ellen, a vajdasági népek testvérisé-géért tömörítsenek minden nemzeti-séget, hogy együtt harcoljanak az imperialista zsarnokok és megszállók ellen, a vajdasági népek testvéri egy-ségéért és egyenjogúságáért és a nemzeti kérdés igazi megoldásáért a népek szabad önrendelkezése útján.”

Az egyes tartományok kommunistái elé tűzött konkrét, általános és sajátos feladatok biztos útmutatásul szolgáltak mindazoknak a problémáknak a meg-oldására, amelyekkel a szervezetek a terepen szembekerültek, és világos távlatot nyújtottak a kommunisták jö-venő tevékenysége formáját és tar-talmát illetőleg a tömegeknek és a te-repnek a megszállók és szolgálk elleni harcra való előkészítésében.

A vajdasági pártszervezetnek akkor több mint 900 tagja volt, több mint 100 helységben, 21 járásban, 6 kerületi pártvezetőséggel. Ezt a pártszervezetet a JKP 16 tagú tartományi vezetősége irányította; a vezetőség élén Žarko Zrenjanin, az edzett és tapasztalt pártvezető állt.

A vajdasági pártszervezetnek vi-szonylag kevés tagja volt, de a háború előtti években uralkodó szörnyű terror miatt nem is lehetett tömegesebb. Ere-je azonban nemcsak a tagokban rej-lett, hanem az erős SKOJ-szervezet-ben, amelynek akkor már csaknem 2000 tagja volt, azonkívül szilárd tá-maszra talált a JKP és az osztályhar-cos szakszervezet által szervezett és vezetett, számtalan háború előtti ak-cióban nevelődött és megedződött munkásosztályban, illetőleg a mező-gazdasági munkások szövetségében, amely 1940-ben csaknem 15 000 mező-gazdasági munkást ölelt fel. Erejének és legyőzhetetlenségének az volt a forrása, hogy nagy hatást gyakorolt a JKP politikájának vonalán a Nép-frontban tömörülő néptömegekre, to-vábbá az, hogy mindig képes volt vi-lágos távlatot nyújtani, és rámutatni a kitűzött feladat megvalósításának útjára és módjára.

1941 májusában, amikor a JKP köz-ponti vezetősége Zágrebból Beogradba költözött, a JKP tartományi vezetősé-gének titkársága is átköltözött Bánát-ba, Petrovgradba, mégpedig azért,

mert onnan könnyebben teremthetett közvetlen kapcsolatot Beográddal, és azért is, mert Bánátban voltak a leg-tömegesebb és legerősebb pártsejtek (több mint 500 tag).

A májusi tanácskozás után még átfogóbb és élénkebb lett a pártszervezet szervezési-politikai és propaganda tevékenysége. 1941 május közepén Zarko Zrenjanin, Svetozar Marković-Toza, Szervó Mihály és Ivan Vioglavín megbeszélést tartottak Petrovgradban, feldolgozták a kapott utasításokat, és kitértek a konkrét célokat a májusi tanácskozás alapján. Nyolctagú katonai bizottságnak nevezték ki Radivoj Čirpanov kiváló pártvezetőt, tartományi pártvezetőségi büroótag vezetésével, és a politikai szervező munka irányítására felosztották a terepet a JKP tartományi pártvezetőségének egyes tagjai között.

A bánáti pártszervezetek szervezeti megerősítését a tartományi pártvezetőség többi észak- és dél-bánáti tagjának közvetlen segítségével Svetozar Marković-Toza, Szervó Mihály és Ivan Vioglavín irányították. Bácskában Radivoj Čirpanovra és Sonja Marinkovićra hárult ez a feladat, Szerémségben pedig továbbra is Aćim Grulović és Jusuf Tulić irányították ezt a munkát.

Külön megbeszélték a tömegek fegyvergyűjtésre való széleskörű aktivizálásával, a katonai tizedek és romboló csoportok megalakításával, a katonai képzés jobb megszervezésével, a tartományi és kerületi Népi Segélybizottságok munkájának felélénkítésével, az olvasócsoportok tartalmasabb és élénkebb munkájával, a leányifjúság elsősegély tanfolyamainak megszervezésével kapcsolatos és más kérdéseket.

Az olyan körülmények között, amikor villámgyors és jelentős változások és események követték egymást katonai és politikai síkon az országban és az országon kívül egyaránt, rendkívül óvatosan, gyorsan és behatóan kellett dolgozni.

Május közepétől június 22-éig, amikor Németország megtámadta a Szovjetuniót, minden kerületi, járási és helyi pártvezetőség értekezletet és tanácskozást tartott a JKP központi vezetőségének, illetőleg tartományi vezetőségének májusi tanácskozásán kiadott utasítások és határozatok szellemében. Úgyhogy ezek az utasítások és határozatok igen rövid idő alatt minden pártsejtbe, a párt és a SKOJ minden tagjához eljutottak.

A szörnyű terror és a felmerült szervezeti és politikai problémák miatt Bácskában a Párt kezdetben nem helyezte munkájának súlypontját az új feladatokra, hanem túlnyomórészt szervezési-politikai munkára szorítkozott, megszilárdította a pártfórumokat és pártszervezeteket, szoros kapcsolatokat teremtett a pártszervezetek között, és kiterjesztette tömegbefolyását. Számtalan nehézség mellett és az új feladatoktól való bizonyos eltérés ellenére is a Pártnak elegendő ereje és képessége volt Bácskában, hogy több mint 300 tagjával és a SKOJ kétannyi tagjával már ezekben a májusi napokban több helységben igen sikeres akciót folytasson a táborokba való tömeges elhurcolás ellen, és megghiúsítsa a megszállók kísérletét, hogy németországi munkára toborozza az ifjúságot. Több bácskai helységben (Noviszád, Zombor, Ada) az ellenség ezen a téren teljes kudarcot vallott. Ennek a vállalkozásnak nagyságát és jelentőségét értékelve, a beográdi haladó ifjúság 1941 májusi felhívásában — amelyben felszólította a beográdi ifjúságot, hogy ne jelentkezzen németországi munkára —, többek között a következőket írta:

„Ifjú munkásnemzedék!

Indítsunk egységes harcot helyzetünk igazi javulásáért, követeljünk munkát és kenyeret, de szálljunk harcba a munkatáborok és a munkások Németországba való elhurcolása ellen. Ifjú elvtársaink Zagrebban és több bácskai helységben az utóbbi napokban sikeres akciót folytattak a kényszermunka és új uralkodók bilincsei ellen.”⁴⁾

Szerémségben történtek a legalapabb és legsikeresebb harci előkészületek, jöllehet itt viszonylag csekély számú volt a pártkader és a munkásosztály, nehéz volt kapcsolatot teremteni a tartományi pártvezetőséggel, és egyes pártvezetőségi tagok is hiányoztak.

A szerémségi pártfórum munkája az első hónapokban elsősorban arra irányult, hogy előkészítse a politikai foglyok szökését a Sremska Mitrovica-i fegyházból. A tartományi pártvezetőség május második felében kapcsolatot teremtett a szerémségi körzeti pártvezetőséggel, és a szerémségi körzeti vezetőség és pazovai járási vezetőség összejövételén részt vett Zarko Zrenjanin, a tartományi pártvezetőség titká-

⁴⁾ Zbornik NOR-a, I. kötet, 2. könyv, 10. lap, Beograd, 1952.

ra, Stevica Jovanović és Sonja Marin-ković, a tartományi pártvezetőség tagjai, Djordje Zličić, a SKOJ tartományi vezetőségének titkára, a JKP tartományi vezetőségének tagja és mások.

A Párt és a SKOJ tagjai élénk politikai munkássága figyelemre méltó eredményekkel járt Vajdaságban. Több mint húsz helységben — ahol eddig nem volt — pártszervezetet alakítottak, a többi pártszervezet pedig rohamosan tömegesedett. Csak május és június folyamán 300 új tagot vettek fel a Pártba, a SKOJ szervezeteibe pedig csaknem 1000 új ifjút és leányt, akiket a harci előkészületekkel kapcsolatos konkrét feladatokban tettek próbára. Ebben az időben 6 kerületi vezetősége volt a Pártnak Vajdaságban, 25 járási szervezettel, sok helyi pártvezetőséggel, több mint 1200 párttaggal és mintegy 3000 SKOJ-taggal.

Az elért eredmények alapján, valamennyi vajdasági nemzeti dolgozó tömegeinek a felszabadító harcra való előkészítésével kapcsolatban, a JKP tartományi vezetősége 1941 június elején szerb, magyar és német nyelven kiáltványt intézett a vajdasági népekhez.

A kiáltványt a tartományi pártvezetőség petrovgradi nyomdájában több ezer példányban kinyomtatták, a kerületi pártvezetőségek tovább sokszorosították, úgyhogy nemcsak a Párt és a SKOJ minden tagjához, hanem a párttal rokonszenvezők és a hazafiak óriási tömegéhez is eljutott.

A szerb néphez fordulva, a Párt felhívta a szerb nemzetiségű hazafias polgárokat, ne engedjék meg, hogy az elkövetett gaztettek a sovinizmus útjára sodorják őket, hanem a magyar és német néptömegekkel együtt harcoljanak a német és magyar imperialisták és fasiszták ellen.

A Párt külön felhívással fordult a magyar munkásokhoz és dolgozókhöz, és felszólította őket, hogy testvéri szövetségre lépve az elnyomott és üldözött szerb munkásokkal és paraszttal, indítsanak közös harcot. „Nagy felelősség hárul rátok Bácskában és Baranyában — szól a kiáltvány —, ti vagytok felelősek a vajdasági népek további sorsáért... A nemzeti elnyomtatás elleni proletárharc zászlaja most a ti kezetekbe került...”

Összefoglalva minden munkás közös feladatait, és rámutatva az igazi nemzeti és szociális felszabadulás egyetlen útjára, a Párt végül a következő szavakkal fordult minden munkáshoz:

„Vajdaság munkásai és munkásnői! Mint ahogy Jugoszlávia népeinek további sorsa elsősorban munkásosztályának egységétől függ, ugyanúgy függ Vajdaság népeinek sorsa a ti egységetektől. Ezért kovácsoljátok ezt az egységet a sovinizmus, a más népek gyűlölése elleni közös harcban, tépjétek ki a mérges fullánkot, amit a kapitalisták döftek a néptömegekben. Teremtsétek meg a munkások és parasztnak szövetségét, sorakoztassatok fel népeteket, hogy teljes egységben harcba vezethessétek a megszállók és elnyomók ellen. Valósítsátok meg ezáltal a proletár internacionalizmust, Vajdaság boldogabb jövődjének fontos feltételét.”⁵⁾

Mivel igen fejlett volt a néptömegek pozitív nemzeti öntudata, és már létrejött nemcsak a munkások és parasztnak, hanem mindazoknak a szilárd szövetsége, akik az új útra léptek, a Párt kiáltványa termékeny talajra és kedvező visszhangra talált. A széleskörű előkészületekben még szorosabbra szövődött a szerb, magyar, horvát és szlovák nép testvérisége, sőt egyes német nemzetiségű aktivisták is bekapcsolódtak a munkába. Nem ritkán éppen a nemzeti kisebbségi tagokból állók összehasonlíthatatlanul jobb eredményt értek el, mint más pártszervezetek. (A muzslyai pártszervezet Révész, a kiemelkedő és tapasztalt pártmunkás vezetésével elért sikere példaképpen szolgált sok más pártszervezet részére Bánátnak ebben a részében.)

Májusban és júniusban meglehetősen nehézségekbe ütközött a fegyverek összegyűjtése. Nagy részüket ui. beszedték a megszállók, vagy pedig a lakosság beszolgáltatta, mert a megszállók halálbüntetéssel fenyegették a fegyvert rejtetőket, és több hazafit agyon is lőttek. A harci tizedek, a Párt és a SKOJ tagjai és a Pártnak meg a SKOJ-jal rokonszenvezők csak kitartható kutatással találtak egy-egy puskát, revolvert, bombát, helyenként egy-egy géppuskát és más fegyvert. A járási, helyi és falusi katonai bizottmányok vezetésével mintegy 30 harci központban, alaposan megszervezett fegyvergyűjtés és rejtetés folytán, sikerült összegyűjteni mintegy 500 puskát, csaknem 100 revolvert, egy géppuskát, körülbelül 20 géppuskát, több

⁵⁾ Zbornik NOR-a, I. kötet, 6. könyv, 16. lap, Beograd, 1952.

mint 300 bombát, 15 aknát, 25 láda töltényt és más fegyvert.)

Jóllehet ezek a számok csak csekély fegyverkészletről tanúskodnak, amelylyel a fegyveres akcióra előkészített és felkészült aktivistáknak csak jelentéktelen részét lehetett felfegyverezni, mégis arra vallanak, hogy a Párt viszonylag rövid idő alatt, a lehető legkedvezőtlenebb körülmények között meglehetősen eredményt ért el ezen a téren.

Ezt az eredményt azért érthette el, mert szilárd támasza volt a néptömegekben. Erős befolyását és sikerét a legbeszédesebben bizonyítja, hogy számos és tömeges illegális harci tized, romboló és rohamcsoporthoz alakult, és mind többen rokonszenveztek a Párttal, mind több hazai kapcsolódott a Népi Segély munkájába, illetőleg a Népfelszabadító Front bizottságaiba.

Bánátnban mindenütt alakultak harci tizedek, ahol a Pártnak vagy a SKOJ-nak szervezete volt. Szervezeti tekintetben a tizedeket a párttag vagy SKOJ-tag vezette. Az akkori körülményekben egyes kiemelkedő és politikailag képzetesebb párttagok két, sőt három tizedet is vezettek. A későbbi események bebizonyították, hogy ennek előnyei, de sok szervezeti gyengesége és politikai fogyatékosága is volt.

Bácskában szervezeti tekintetben sokrétű volt ez a tevékenység. Miközben Dél-Bácskában harci tizedek alakultak, Észak-Bácskában hosszabb ideig megmaradtak az alacsonyabb fokú katonai szervezetek, és romboló meg rohamcsoporthoz útján készültek a harcra. Itt nyilván a felvetődött szervezeti problémák miatt nem alakítottak szélesebb alapú akció egységeket és harci tizedeket, hanem a műhatatlanul szükséges óvatosságból kisebb operatív csoportokkal dolgoztak.

Kezdetben ugyanez volt a gyakorlat Szerémségben is, ahol 1941 nyarának második felében és őszén kezdték meg a tizedek alakítását. Ebben az időszakban igen átfogó szervezeti előkészületek történtek, sűrű hálózatot teremtettek illegális harci csoportokból, és a mozgalom mind nagyobb méretet öltött. Jóllehet 1941-ben Szerémségben kevesebb fegyveres akció hajtottak végre, a mozgalom itt szervezetenként szilárdabb, kiegyensúlyozottabb, tömörebb, és lankadás nélkül, szüntelenül terjedt a széleskörű általános népi mozgalom és harc. A folyton növekvő sikerek megmutatták a néptömegeknek a fegyveres harc világos távlatait

anélkül, hogy osztályjellegét kihangsúlyozták volna. Széleskörű politikai előkészületek révén Szerémségben létrejött a szükséges politikai egység, és kifejlődött az általános harckészség a fasiszta megszállók és szolgáik ellen.

Jóllehet úgyszólván lehetetlen pontos adatokat felsorolni a vajdasági harci tizedek számáról és létszámáról, megbízható források alapján mégis megállapíthatjuk, hogy számuk igen nagy volt, és több ezer elvtársat öleltek fel.

Igy például Noviszádon 35 tized volt, csaknem 350 taggal, a sajkási tizedek körülbelül 500 elvtársat öleltek fel, Zomborban és környékén 10 romboló csoport tevékenykedett, a petrovgradi tizedekhez körülbelül 1500 ember tartozott, Kumanében mintegy 20 katonai tized csaknem 200 elvtársat ölelt fel, 25 melencei tizedben több mint 240 elvtárs volt, Aleksandrovon 12 tized tevékenykedett 120 elvtárral, a három dél-bánáti járásban a harci tizedek 290 embert öleltek fel, Zemunban 60 tized alakult több száz elvtárral, Irgen pedig 15 tizedben körülbelül 160 elvtárs volt akcióban.

Ezekben az alakulatokban katonai tanfolyamokat szerveztek, előadásokat tartottak a gyalogsági fegyverek kezeléséről, a vasútvonalak elleni romboló akciók végrehajtásáról, elemi ismereteket adtak az utcai harcok elméletéből, az aknák kezelését gyakorolták stb. Ezek a csoportok áttanulmányozták Lenin *A forradalmi hadsereg osztályainak feladatai* című cikkét, később a Legfelsőbb Parancsnokság jelentését stb.

A vajdasági harci előkészületek első napjaitól kezdve több helységben (Szuboticán, Noviszádon, Kumanen, Melencén, Karadjordjevón, Irgen, Bešenovón stb.) egészségügyi és elsősegély nyújtási tanfolyamokat szerveztek a leányifjúság részére. Igen termékeny és tartalmas munka folyt sok nevelő- és olvasócsoportban majd minden helységben, ahol pártszervezet vagy SKOJ-szervezet működött, de olyan helységeken is, ahol a pártnak csak támaszpontjai és megbízottjai voltak.

Mivel a területi feldaraboltság és a katonai tizedek számának rohamos növekedése folytán a JKP tartományi vezetősége kebelében megalakult katonai bizottsmány június 20-án tartott

*) Svetozar Marković-Tozának 1941 júliusában a Központi Vezetőségben beterjesztett jelentése és a népfelszabadító háború vajdasági részvevőinek nyilatkozata szerint.

összejövetelén azt indítványozta a tartományi pártvezetőség titkárságának, hogy minden kerületben alakuljon külön katonai bizottmány. Az indítványt elfogadták, de nem volt idő végrehajtására, úgyhogy a megváltozott helyzet folytán a tartományi pártvezetőség el is tekintett megvalósításától, és június végén kinevezte a vajdasági partizánosztagok parancsnokságát Svetozar Marković-Toza parancsnokkal az élén. Hasonlóképpen hat kerületi katonai parancsnokságot is kineveztek, és ezek hamarosan megalakították a járási és helyi katonai parancsnokságokat, illetőleg a falvakban a katonai bizottságokat.

Ez és több más szervezeti változás június 22-e után következett be, vagyis azután, hogy Németország megtámadta a Szovjetuniót, ugyanis a Szovjetunió bekapcsolódásával a hitleri koalíció elleni háborúba és azáltal, hogy Jugoszláviából a német katonai egységek jelentős része a keleti frontra távozott, gyökeresen megváltozott a politikai és katonai helyzet az országban.

Ezért a JKP központi vezetősége június 22-én Beográdban tartott megbeszélésén, abból a tényből kiindulva, hogy már átfogó és alapos előkészületek történtek, elhatározták, hogy a folyamatban lévő előkészületeket még jobban meg kell gyorsítani, és meg kell indítani a harcot a megszállók ellen.

A Szovjetunió háborúba lépése is kedvező feltételeket teremtett a fegyveres felkelésre és a Párt májusi tanácskozásán elfogadott program megvalósítására.

Röviddel ezután Žarko Zrenjanin beszámolt tartományi pártvezetőség büroójának a Központi Vezetőség júniusi petrovgradi megbeszéléséről és utasításairól. A JKP központi vezetőségének kiáltványa és a tartományi pártvezetőség három nyelven — magyarul, szerbül és németül — kinyomatott júniusi kiáltványa még inkább hozzájárult ahhoz, hogy az emberek elszántsága és harckészsége hamarosan túlterjedjen az előkészületi kereteken, és a harcoss hangulat forradalmi helyzetévé érlelődjön.

Ezután még szélesebb körű, élénkebb és tartalmasabb politikai tevékenység kezdődött. Jóllehet a vezető elvtársak legnagyobb része (csak Bánátban több mint 300 elvtárs) illegálisba vonult, a megszállóknak ezekben a napokban sikerült néhány pártszervezetet leleplezniök és több elvtársat letartóztatni-

ok Kikindán, Bacsén, Versecen és Sremska Mitrovicán. A fokozott szervezeti előkészületekkel és agitációs munkával, az alacsonyabb és magasabb pártfunkcionáriusok fáradhatatlan utazásával helységről helysére, összejövetelről összejövetelre, tanácskozásról tanácskozásra, előadásról előadásra, az előkészületek befejező szakaszukba értek. Már csak arra a kellő pillanatra és jelle vártak, hogy megkezdődjön a harc.

Egyes tizedek harci lelkesedésükben már ezekben a napokban végrehajtották első akcióikat. Így például egy kilenctagú SKOJ-ista csoport, a SKOJ petrovgradi helyi vezetőségének irányításával, június 25-én fényes nappal megtámadta a Bega-híd őrségét, szűrőfegyverrel megölte az őröket, egy géppuskát és 7 puskát zsákmányolt.

És tíz nappal később, 1941. június 4-én, amikor a JKP Központi Vezetőségének Politikai Bizottsága elhatározta, hogy a romboló- és szabotázsakciókról a megszállók és szolgálk elleni tömeges felkelés kibontakoztatására kell áttérni, a JKP tartományi vezetősége július 10-e előtt tartott megbeszélése után hozzájárult a kitűzött feladatok megvalósításához. Már július 11-én a terepre irányították az első bánáti partizánosztagokat, a dél-bánáti és a melenceit.

Július 7-én Valjevo mellett Bela Crkván elhangzottak az első puska lövések egy csendőrdjőr ellen, és néhány nappal később, 1941. július 12-én ezen a nagy beláthatatlan síkságon is eldőrdültek a felkelők kezében a puskák.

A júliusi napokban Bánátban 12 partizánosztag harcolt, de hogy harcuk eredményesebb legyen, hamarosan kilenc partizánosztaggá egyesültek, mind-egyikben 250 harccsal.

Bácskában már júniusban akcióba lépett, és több sikeres szabotázsakciókat hajtott végre néhány partizán-csoport Noviszád környékén, azonkívül több romboló csoport volt akcióban a Sajkásvidéken, Becse, Zombor és Szubotica környékén.

Miközben Bánátban és Bácskában ezek az események játszódtak le, Szerémségben megtörténtek az utolsó előkészületek, és több kísérlet után augusztus 22-ére virradó éjszaka megszöktettek a Sremska Mitrovica-i fegyverházól 32 politikai foglyot.

Ez a merész és sikeres vállalkozás döntő jelentőségű volt az események további menetére és a Népfelszabadító Front rohamos fejlődésére Szerémség-

ben, általános jelentősége pedig messze túlterjedt a helyi kereteken.

Miközben augusztus elején Szerémségben csak egy partizán különítmény harcolt, a hónap végén már akcióban volt a fruskagorai és a Duna-menti partizánosztag.

Vajdaság tiai már 1941. júliusában hősiiesen harcoltak ezen a sík, erdő és hegy nélküli, földrajzi és stratégiai szempontból egyaránt kedvezőtlen terepen. Sok vajdasági, elsősorban szerémségi harcos már a nyári hónapokban átkelt Macvába és Boszniába, ott csatlakozott a népfelzabádító mozgalomhoz, és ezzel megkezdte a következő években rendkívül nagy arányokat öltő gyakorlatot.

1941-ben 12 partizánosztag (Bánátban 9, Bácskában 1, Szerémségben 2), azonkívül több romboló és rohamosztag harcolt Vajdaságban kisebb-nagyobb sikerrel.

Ezek az osztagok oroszláknént küzdöttek az összehasonlíthatatlanul számosabb és jobban felszerelt ellenség ellen. Valósággal „az eget ostromolták” — mint ahogy a kommunárok 1871. évi harcán fellelkesült Marx mondatta —, és sikerüket nemcsak az jelzi, hogy 1941-ben csaknem 200 eredményes akciót hajtottak végre és érzékeny veszteséget okoztak a megszállóknak, hanem az is, hogy óriási erkölcsi és politikai hatással voltak a néptömegekre.

Ezt a nagy erkölcsi és politikai hatást és a Szerémségben 1941. őszéig elért politikai-szervezési eredményeket a legbeszédesebben bizonyítja Stanko Paunović-Veljko elvtársnak a Legfelsőbb Parancsnoksághoz intézett levele, amelyben többek között a következőket írta:

„Elvégeztük egyik legfontosabb feladatunkat, felébresztettük a szerémségi falvakat. Az irigi járáshoz tartozó falvak többségét, továbbá a rumai és a többi járás falvainak egy részét már megszerveztük. A falvakban 10—15 emberből álló partizánosztagokat alakítottunk. Ezek az emberek legálisan élnek a falvakban, de esküt tettek, parancsnokot és politikai biztost választottak. Egyesek már akciókban is részt vettek. Szerémségben gyorsan érlelődik a helyzet az általános felkelésre.”

A legérettebb pártkáderek 1941 őszén Bánátban és Bácskában a katonai előkészületeket szorgalmazták, és ezért meglehetősen háttérbe szorult az új pártvezetetek megalakítására és a meglévők kibővítésére irányuló munka,

és ezzel együtt természetesen a tömegekkel folyó politikai munka, a politikai tömegszervezetekről, az antifasiszta nőszervezetről, az ifjúsági szervezetről való gondoskodás. Ezeket a szervezési-politikai hibákat egyrészt objektív nehézségek — a szörnyű terror, a mozgalommal rokonszenvező hazafiak tömeges elhurcolása —, részben szubjektív fogyatékoságok okozták, amelyek többek között abból eredtek, hogy nem mértek fel reálisan a háborút, és kezdetben rövid háborút vártak.

Mégsem lehet mellőzni azt a tényt, hogy Vajdaságban még ilyen adottságokban is kisebb-nagyobb sikerrel munkálkodott a Népi Segély, a Népfelzabádító Front számos bizottsága és több helyi népfelzabádító bizottság. Ezeknek a szerveknek a munkája — a helyi bizottságoktól a tartományi bizottságig — meglehetősen jó eredménnyel járt.

Ezek a testületek 1941 őszén Szerémségben, de főleg az irigi és a rumai járásban dolgoztak a legeredményesebben. A bizottságok átfogó tevékenységét és eredményeiket híven leírja és ki-domborítja az *Udarnik* című lap 1941. évi első száma, amely többek között a következőket írta:

„A Népfelzabádító Front átfogó tömegszervezet, amelyben helyet foglal minden politikai párt és mindazok, akik nemzetiségükre és vallásukra való tekintet nélkül harcolnak a fasiszta megszállás ellen... A Népfelzabádító Front eddigi munkája jó eredménnyel járt mindenütt, ahol bizottságunk átvette a kezdeményezést, az teljes megértésre talált a nép körében, és ebben népünk fejlett öntudata és áldozatkészsége tükröződik.”

A tömegek fegyveres harcra való előkészítésére irányuló szerteágazó és nagy politikai munkában nagyon kényes és felelős feladat hárult a párttechnikára. Felbecsülhetetlen mértékben elősegítette, hogy a kitűzött pártfeladatok eljussanak a terepre, és a Párt irányvonaláról tudomást szerezzen nemcsak a Párt és a SKOJ minden tagja, hanem a rokonszenvezők óriási tábora is. És jöllehet felszerelésük nagyon szerény volt, a tartományi pártvezetőség technikájától a helyi pártvezetőségek technikájáig sikerrel teljesítették feladatukat. 1941-ben Vajdaságban három partizánújság, két pártlap és egy ifjúsági lap jelent meg. Novizádon hetenként kétszer nyolcezer

példányban megjelent a *Vesti* című pártbiültén. Ezenkívül a tartományi pártvezetőség nyomdájában több kiáltványt és körlevelet nyomtak ki, sokszorosították a JKP Központi Vezetőségének kiáltványait, a Legfelsőbb Parancsnokság jelentését, utasításait, több brosrúrát stb. Ugyanígy dolgozott a kerületi és járási pártvezetőség technikája is. A párt-technika ezzel mérhetetlenül elősegítette a tömegek helyes tájékoztatását a politikai és katonai eseményekről, az aktivisták és rokonszenvezők elméleti képzettségi szintjének emelését, politikai öntudatuk fokozását, és egyúttal leleplezte az ellenséges propagandát és súlyos politikai csapásokat mért rá.

Ezáltal a vajdasági népfelszabadító mozgalom, kiegyensúlyozatlansága és bizonyos szervezeti mulasztásai és politikai gyengeségei ellenére is, elég erős és szilárd volt, hogy sikerrel harcra keljen az összehasonlíthatatlanul jobban felszerelt ellenséggel, és kivételesen nehéz körülményekben, rendkívül ádáz harcban, a pártkader érzékeny vesztesége ellenére is abszolút győztesként kerüljön ki a harcból, és ezzel jelentős mértékben hozzájáruljon Jugoszlávia minden népének nagy küzdelméhez.

A nemzeti kérdésben követett helyes irányvonala folytán a Pártnak sikerült nagymértékben leküzdenie a megszállók által felszított sovinizmust, politikai munkásságával és a különböző nemzetiségű hősök — köztük Radivoj Čirpanov, Sonja Marinković, Szervó Mihály, Kiss Ernő, Matija Hudji, Karlo Bernajs és mások — kiontott vére árán megteremteni legnagyobb vívmányát — a vajdasági népek testvériségét és egységét, amely a következő években a vajdasági népfelszabadító mozgalom leghatékonyabb fegyvere volt, és amely előtt felbomlottak, szétszóródtak az ellenséges hadosztályok és ezredek.

Tito elvtárs 1953. szeptember 27-én a rumai nagygyűlésen mondott beszédében elismeréssel adózott a felkelés vajdasági megszervezőinek, a kommunistáknak és Vajdaság népeinek azért, hogy már 1941-ben bátran és merészen harcra szálltak, és sikerrel harcoltak a megszállók és szolgálk ellen. Beszédében többek között a következőket mondta:

„Vajdaságban sajátos jellege volt a felkelésnek. Vajdaság síkság, rónaság, nincsenek hegyei és erdői, és éppen az bizonyítja e vidék népének fejlett öntudatát, hogy ezen a terepen már 1941-ben harcra kelt, s a megszállóktól és az árulóktól elragadt fegyverrel harcolt létéért és szabadságáért. Mi annak idején Szerbiában tartózkodtunk, és attól rettegünk, hogy itteni elvtársainkat és az őket követő népet kiirtja az ellenség, de bebizonyosodott, hogy fölösleges volt aggódunk, mert Vajdaság népe módot és lehetőséget talált, hogy ezen a terepen is birokra keljen a megszállókkal. A körülmények nagyon súlyosak voltak, de a felkelés ilyen súlyos körülmények között is fejlődhetett, mert akik puskával a kezükben harcra szálltak a megszállókkal, maguk mögött tudták az egységes népet, amelyet az az egységes törekvés hatott át, hogy felszabadítsa az országot a hazaárulóktól és megszállóktól. A nép hű szövetségese és barátja volt harcoló fiainak és leányainak, és éppen ez tette lehetővé, hogy a felkelés itt sikeresen továbbfejlődjön.”)

7) Josip Broz Tito Művei, VII. kötet — Harc a békéért és a nemzetközi együttműködésért, Kultura kiadása, Beograd, 1956, 242-243. lap.

Kollin József fordítása

